

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN
TARİHÎ GELİŞİMİ
VE
TÜRK OCAKLARI
(1912-1931)

PROF. DR. YUSUF SARINAY

✕ @ f / otukennesriyat

YAYIN NU: 277
KÜLTÜR SERİSİ: 82

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-895-7

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 1994

3. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Ayşegül Büşra Paksoy

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Kapak Baskısı: CB Matbaacılık

Baskı: Ötüken Neşriyat AŞ

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50
Sertifika Nu: 49269

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İstanbul - 2025

Prof. Dr. Yusuf Sarınoy: 1959 yılında Konya’da doğdu. 1981’de Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü’nden mezun oldu. 1983 yılında aynı üniversitede araştırma görevlisi olarak işe başladıktan sonra, 1985 yılında yüksek lisansını tamamladı; 1993 yılında doktora derecesi aldı. 1996 yılında Hacettepe Üniversitesi’nde yardımcı doçent, 2002 yılında ise doçent oldu. 14 Ocak 2001 tarihinde Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü görevine atandı. Başbakanlık Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu, Milletlerarası Arşiv Konseyi Avrupa Kolu Yönetim Kurulu ve Türk Askerî Tarih Komisyonu Yürütme Kurulu üyeliklerinde bulundu. 2012 yılında Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü’nden ayrılan Sarınoy, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’ne profesör olarak atandı.

Halen aynı üniversitede akademik ve idari çalışmalarına devam eden Sarınoy’ın, Türkiye’nin fikir ve siyasi tarihi ile dış politika konularında yayımlanmış kitapları ve çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	11
ÖN SÖZ	13
GİRİŞ	17

BİRİNCİ BÖLÜM TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN DOĞUŞU

1-Türkçülüğün Doğuşunda Etkili Olan Faktörler	27
a- 19. Yüzyılda İmparatorluğun Genel Durumu, Toprak Kayıpları ve Sonuçları	29
b- Çağdaşlaşma Hareketleri ve Sonuçları	36
c- Gayrimüslimlerde Milliyetçilik Hareketleri.....	40
d- Müslüman Unsurlarda Milliyetçilik Hareketleri	46
e- Batı'daki Türkoloji Çalışmaları ve Etkileri	48
f- Türkiye Dışındaki Türkçülük ve Etkileri	52
g- II. Abdülhamid Devri: İslamcılık Cereyanı ve Basının Türk Millî Duygusunun Uyanmasındaki Rolü	59
2- Türkçülük Hareketinin Doğuşu	64
a- İlk Türkçüler ve Özellikleri.....	64
b- II. Meşrutiyet Öncesinde Türkçülüğün Gelişmesi.....	68

İKİNCİ BÖLÜM II. MEŞRUTİYET'İN İLANI VE TÜRKÇÜLÜK HAREKETİNİN TEŞKİLATLANMASI

1- II. Meşrutiyet Döneminde Fikrî ve Siyasi Ortam	75
a- II. Meşrutiyet Devri Fikir Akımları.....	79
b- Gayrimüslimlerde Milliyetçilik Hareketleri	82
c- Müslüman Unsurlarda Milliyetçilik Hareketleri.....	85
d- Trablusgarp ve Balkan Savaşlarının Sonuçları	87
2- Türk Milliyetçiliğinin Teşkilatlanması ve Gelişmesi	88

a- Türk Derneği	90
b- Genç Kalemler Hareketi	96
c- Ülke Dışında Kurulan Türk Yurtları.....	100
d- Türk Yurdu Cemiyeti.....	105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK OCAKLARININ KURULUŞU

a- Türk Ocaklarının Kuruluşunu Etkileyen Fikrî ve Siyasi Faktörler	113
b- Türk Ocaklarının Kuruluşu	115
c- Türk Ocaklarının Teşkilatlanması ve Kongreler	121
d- Türk Ocaklarının Amaçları	129
e- Siyasi Partilerle İlişkisi	131

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK OCAKLARININ II. MEŞRUTİYET DEVRİNDEKİ FAALİYETLERİ

1- Fiilî Olarak Yürütülen Faaliyetler.....	139
a- Konferanslar ve Temsiller	139
b- Sosyal ve Kültürel Faaliyetler	139
c- Yayınları.....	154
2-Türk Milliyetçiliği Konusundaki Fikirleri	156
a- Osmanlıcılık ve İslamcılık Akımları Karşısındaki Tavrıları	158
b- Millet Anlayışları	165
c- Vatan ve Turancılık Anlayışları.....	169
d- Halka Doğru Hareketi ve Halkçılık Anlayışları	184
e- İktisadî Fikirleri	189
f- Çağdaşlaşma Konusundaki Fikirleri	194
g- Kültürel Alandaki Fikirleri	200

BEŞİNCİ BÖLÜM

MÜTAREKE VE CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRK OCAKLARI

1- Mütareke Döneminde Türk Ocakları	209
2- Cumhuriyet Döneminde Türk Ocakları	215
a- Yeni Türk Devletin Milliyetçilik Anlayışı	215
b- Türk Ocaklarının Yeniden Teşkilatlanması	225
c- İdari ve Sosyal Yapısı.....	231
d- Yönetim ile İlişkileri.....	238
e- İdeolojik Yapısı, Amaç ve Faaliyetleri	247

f- Millet ve Milliyetçilik Anlayışları	254
g- Millî Birlik ve Bütünlüğü Sağlama Konusundaki Görüşleri.....	268
h- İnkılaplara Bakış Açısı	274
ı- Sosyal ve Kültürel Faaliyetler	282
i- Yayınları.....	288
j- Türk Ocaklarının Kapatılması	291
SONUÇ.....	301
BİBLİYOGRAFYA.....	309
EKLER	349
TÜRK OCAĞI'NIN NİZÂMNÂME-İ ESAS VE DÂHİLÎSİ	351
TÜRK OCAĞI ESAS NİZÂMI	357
HARS HEYETİ.....	362
TÜRK OCAKLARI 1924 YILI KONGRESİ DELEGELERİ.....	363
CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRK OCAKLARININ İSİMLERİNİ GÖSTERİR LİSTE	365
DİZİN	369

ÖN SÖZ

Bir doktora tezi olarak hazırlanan bu araştırmanın amacı; Türk toplumunun imparatorluktan millî devlete, ümmet yapısından millet hâline geçiş süreci ile Türkiye Cumhuriyeti'nin 1931 yılına kadar olan döneminde Türkçülük-milliyetçilik düşüncesinin merkezi durumundaki Türk Ocaklarının yeri ve fonksiyonunu ortaya koymaya yöneliktir. Bir diğer yönden, Türkiye Cumhuriyeti'nin ideolojik temellerini belli bir açıdan aydınlatmaya çalışmaktır. Konunun Türk Ocakları çerçevesinde ele alınmasının sebebi; çok milletli Osmanlı devletinin kozmopolit yapısı içinde bir “tepki ve kendini bulma” akımı olarak şekillenen Türk milliyetçiliğinin gelişerek teşkilatlanması ile ortaya çıkan cemiyetlerin içinde, Türk Ocaklarının hem en uzun ömürlü hem de etki alanı en geniş cemiyet olmasıdır. Bu özelliğinden dolayı Türk Ocakları, Tarık Zafer Tunaya'nın deyimi ile “Türkiye'nin yakın tarihinde bir kilometre taşı” olmuştur.

Çalışmanın sıklet merkezi; Türk Ocaklarının 1912-1931 yılları arasındaki amaçları, faaliyetleri ile Türk siyasi, kültürel ve fikrî hayatındaki yerinin belirlenmesine yöneliktir. Ancak, Türk milliyetçiliğinin siyasi, sosyal ve kültürel temelleri ortaya konulmadan çalışmaya başlamak konuyu boşlukta bırakabilirdi. Bu endişeyle, öncelikle Türk milliyetçiliğinin kaynakları, doğuş ve gelişme safhaları ana hatları ile ele alınarak konuya tarihi bir perspektif kazandırılmıştır. Diğer taraftan, Türk Ocaklarının kapatıldığı 1931 yılı çalışmanın üst sınırı olarak tespit edilmiş ve ismi *Türk Milliyetçiliğinin Tarihî Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)* olarak belirlenmiştir.

Bu şekilde sınırları belirlenen çalışma; genel bir girişten sonra, beş ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Türk milliyetçiliğinin doğuşunda etkili olan faktörler ana hatları ile incelenmiş; ikinci bölümde, II. Meşrutiyet'in ilanına paralel olarak Türk milliyetçiliği düşüncesinin gelişimi ve bu amaçla Türk Ocaklarından önce kurulan cemiyetler tek tek ele alınmış ve böylelikle milliyetçi-

GİRİŞ

19. yüzyıl, günümüz dünyasının siyasi, iktisadi ve toplumsal temellerinin atıldığı değişme ve gelişmelerin yaşandığı bir çağ olmuştur. Temelinde Rönesans ve Reform hareketleri, coğrafi keşifler, ilmi ve teknik buluşların yattığı bu gelişmeler, 19. yüzyıl dünyasında köklü değişiklikler yapacak olan milliyetçilik ve Sanayi Devrimi'nin doğuşuna yol açmıştır.¹ Bu iki büyük olay, 19. yüzyılda geleneğe bağlı toplumları esaslı bir değişmeye zorlarken, tesirleri 20. yüzyılda da devam etmiş, günümüz dünyasını da şekillendirmiştir.

Sanayi Devrimi'nin yanı sıra, esas konumuzu teşkil eden milliyetçiliğin tarih sahnesine siyasi bir akım olarak çıkışı, Avrupa'da millî devletlerin doğuşundan sonra olmuştur.² Çeşitli sosyal, iktisadi, siyasi ve teknik faktörlerde meydana gelen gelişmelerin sonucu ortaya çıkan millî-merkezî devletlerin tebaaları aynı vatanda, aynı devlete bağlı olarak yaşamının, aynı siyasi kurumlara sahip olmanın ve ortak kültürlerini devamlı geliştirmenin sonucu millet hâline gelmeye başlamışlardır.³ Bu çok uzun süren sosyal ve siyasi gelişme sonunda kültür bütünlüğünü, millî şahsiyet ve benlik şuurunu ilk idrak eden ülkeler İngiltere ve Fransa olmuştur. Bu ülkelerde zamanla millî şuur geliştikçe, ilahî bir kaynaktan geldiği iddia edilen mutlak hükümdarlık yetkilerine, kilisenin veya aristokrasinin tahakkümüne karşı milletin hakları öne sürülmeye ve Fransız İhtilali'nden itibaren millî egemenlik prensibi doğrultusunda halkın bağlılık odağının

¹ Geniş bilgi için bk. Oral Sander, *Siyasi Tarih*, Ankara 1984, s. 38-70; 145-152.

² W. William Haddad, "Nationalism in The Ottoman Empire", *Nationalism in A Non National State, The Dissolution of the Ottoman Empire*, Columbus 1977, s. 10; Gencay Şaylan, "Milliyetçilik İdeolojisi ve Türk Milliyetçiliği", *CDTA*, C. 7, s. 1945.

³ Mümtaz Turhan, *Garplılaşmanın Neresindeyiz*, İstanbul 1980, s. 409- 410; Şaylan, agm., s. 1945-1946. Özellikle tarih ilminin gelişimi millî duyguların güçlenmesine çok büyük katkı yapmıştır. *Hans Kohn, Nationalism, Its Meaning and History*, New York 1955, s. 39.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN DOĞUŞU

1- Türkçülüğün Doğuşunda Etkili Olan Faktörler

Milliyet şuuru, Türk toplumunda tarihin en eski çağlarından itibaren mevcuttur. Gerek Orhun Abideleri'nde gerekse Asya Hun İmparatorlarından Çi-çi'nin halkına verdiği nutukta bu şuurun belirtileri açıkça görülür. Çi-çi'nin nutkunu tarihte milliyet fikirlerinin ilk dile gelişi diye tefsir eden Fr. Hirth'te göre, tarihte milliyetçiliği devlet siyasetinde temel yapan ilk devlet adamı Çi-çi'dir. Türklerde milliyet şuurunu, İslamiyet'i kabul ettikten sonra da uzun süre kuvvetle yaşamıştır. Kaşgarlı Mahmud'un *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ünde de milliyet şuurunun izlerini açıkça görebiliriz.¹ Diğer taraftan, Anadolu'nun Türkleştirilmesi, Türklerin İslamlaşmasının millî vasıfları yok edici bir güç olmadığını göstermektedir.² Türk millî şuuruna ait önemli işaretler Osmanlı döneminde, özellikle II. Murad zamanında da görülmektedir. Bu devirde, *Reşid-el-Dîn Tarihi'nin* Türk boylarının ilk tarihini ele alan birinci kitabı Farsçadan Türkçeye çevrildi ve Türklerin İslam öncesi devirleri hakkında başka eserler de yayınlandı. Böylece ilk defa Orta Asya Türk destan ve gelenekleriyle bağlantı kurularak Osmanlı hanedanının soyu Oğuz Han'a dayandırıldı. Bu sebeple, Türk milletinin Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında büyük devletler kurmaları ve anavatanlarından getirdikleri kültürlerini uzak diyarlarda yaşatmalarının sırrını kuvvetli bir milliyet şuuruna sahip olmalarında aramak gerekir. Fakat 19. yüzyılda Fransız İhtilali'nden sonra yayılan ideolojik vasıflı modern milliyetçilik anlayışının eski Türk milliyet duygusu ile bağlantısının olduğunu söylemek mümkün değildir.³ Çünkü düşünce tarihimizde modern bir fenomen olarak millet fikri ve bu fikre dayalı olarak gelişen milliyetçilik, Türkçülüğün tekamülüne bağlı ola-

¹ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, İstanbul 1970, s. 11- 13.

² Charles Warren Hostler, *Turkism and the Soviets*, London 1957, s. 90.

³ Ercüment Kuran, "Türk Milliyetçiliğinin Gelişmesi ve Yusuf Akçura", *Türk Kültürü*, C. IV, Sayı: 42, s. 529.

1- II. Meşrutiyet Döneminde Fikrî ve Siyasi Ortam

Osmanlı Devleti'nde 24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanını sağlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tarih içindeki kökleri, Yeni Osmanlılar hareketine dayanıyordu.¹ Ancak II. Abdülhamid rejimine karşı önce İmparatorluk içinde, sonraları ise dış merkezlerde gizli cemiyetler kurarak mücadele eden bütün gruplar genel anlamda "Jön Türkler" olarak isimlendirilir. Temel amaçları II. Abdülhamid'in baskıcı yönetimine son vererek Kanun-i Esasi'yi tekrar yürürlüğe koymak olan bu muhalif grupların ilk nüvesi, 1889'da Askeri Tıbbiye'de atıldı.² Daha sonra Mülkiye ve Harbiye gibi Batı tarzında modern eğitim gören okullara yayıldı ve ülke dışında başka cemiyetler de kurulmuştur.³

II. Abdülhamid yönetimine son vererek Meşrutiyet'i ilan etmek üzere teşkilatlanan Jön Türklerin temel amaçları, devlete zeval gelmesi ve vatanın kurtarılması noktasına odaklanıyordu. Bu temel amaç dışında tam mutabakat hâlinde olunan iki husus vardı. Birincisi, Kanun-i Esasi'nin geri getirilmesi; ikincisi de tüm unsurları Osmanlılık çerçevesinde birleştirmekti. Nitekim Jön Türklerin başlangıçta temel fikirlerini yansıtan 1895 nizamnamesinde Osmanlılık, anaya-

¹ Bk. Mardin, *Jön-Türklerin...*, s. 30-38; İbrahim Temo, *İbrahim Temo'nun İttihad ve Terakki Anıları*, 2. B., İstanbul, 1987, s. 9; Y. Aşataviş Petrosyan, *Sovyet Gözüyle Jön Türkler*, Çev.: M. Beyhan, A. Hacı Hasanoğlu Ankara, 1974, s. 172-173.

² İlk cemiyet; *İttihad-ı Osmanî* ismi ile İbrahim Temo (1865-1939), Abdullah Cevdet (1869-1932), İshak Sukûti (1868-1903), Mehmet Reşit (1872-1919) ve Hüseyinzâde Ali (Turan) tarafından kuruldu. Hanioglu, *age.*, s. 174; Erik Jan Zürcher, *Millî Mücadelede İttihatçılık*, Çev.: Nüzhet Salihoğlu, İstanbul, 1987, s. 32-33; Ernest E. Ramsaur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*, Çev.: Nuran Ülken, İstanbul, 1972, s. 31; Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul, 1980, s. 17; Ahmed Bedevi Kuran, *İnkılâp Tarihimiz*, s. 61.

³ Bu cemiyetlerin başlıcaları Paris, Cenevre, Kahire, Selanik, Şam, İstanbul gibi merkezlerde kurulmuştur. Geniş bilgi için bk. Hanioglu, *age.*, s. 173-390.

a- Türk Ocaklarının Kuruluşunu Etkileyen Fikrî ve Siyasi Faktörler

Türk Ocaklarının doğuşunu ve kısa zamanda gösterdiği gelişmeyi daha iyi ortaya koyabilmek için öncelikle devrin şartlarına ana hatları ile temas etmemiz gerekir.

II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra Osmanlı Devleti, çeşitli iç ve dış olayların sebep olduğu bunalımlar içine düşmüştür. Yukarıda da bahsedildiği gibi, bu dönemde Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakı, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Girit meselesi, 31 Mart Vak'ası, Trablusgarp Savaşı gibi olaylar İmparatorlukta derin yaralar açmıştır. Fakat bütün bu olaylardan daha önemlisi şuydu: Osmanlı Devleti'nin yenilgisi ile sonuçlanan Balkan Savaşları sonucu Rume- li'nin kaybedilmesi, binlerce Türk'ün göçe ve katliama tabi tutulması gibi olaylar Türkler arasında büyük bir şok tesiri yaratmış ve Osmanlılık ideolojisinin fiilen iflasını hazırlamıştı.

Diğer taraftan, II. Meşrutiyet'i ilan eden İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin "İttihad-ı anasır" politikasına rağmen, İmparatorlukta Türklerin dışındaki unsurlar arasında milliyetçilik akımları ve millî bağımsızlık hareketleri artık büyük boyutlara ulaşmıştı. Osmanlılık örtüsü içinde bağımsızlık faaliyeti yürüten Rum, Ermeni ve Bulgar cemaatlerinin yanında, Arnavutluk'ta başlayan ayaklanmalarla birlikte Müslüman unsurların İmparatorluktan ayrılma teşebbüsleri de artık gizlenemeyecek hâle gelmişti.¹

Bütün bu iç ve dış gaileler içinde, millet hâline gelememenin sancılarını çeken Türk unsuru vardı. Çünkü Türkler hâlâ millî şuur ve milliyetçilikten mahrum bulunuyorlardı. Bu sebeple II. Meşrutiyet'e

¹ Tunaya, Türk Ocağının kurulduğu ortamı şöyle tasvir etmektedir: "Türk, Arap, Arnavut, Çerkez, Boşnak, Dürzi, Rum, Ermeni, Bulgar, Maronid, Süryani, Musevi vesaire... Hemen hepsi de müstakil ve mümkün olduğu takdirde devlet halinde yaşamak emelindedirler. 'Sevimsiz ve aldatıcı Tanzimat nikâhı' kaldırılınca görülen manzara, işte budur." Tark Zafer Tunaya, "Yeniden Doğuş", *Vatan*, 30 Mart 1949.

1- Fiilî Olarak Yürütülen Faaliyetler

Türk Ocakları yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda ilk büyük faaliyet dönemini, Balkan Savaşları ile I. Dünya Savaşı arasındaki devrede gerçekleştirmiştir. Bu dönemde Ocak, devrin “ihtiyaçlarını ve heyecanlarını” temsil ettiği için kısa zamanda ilim ve fikir adamları ile gençleri bünyesinde toplayarak büyük bir gelişme göstermiştir. I. Dünya Savaşı içinde de bazı aksamalara rağmen, faaliyetlerini Mütareke dönemine kadar devam ettiren Türk Ocaklarının çalışmaları içinde fiilî olarak yürütülenler önemli bir yer tutar.

1918 Kongresinde Türk Ocakları Reisi Hamdullah Suphi bu faaliyetleri şu başlıklar altında toplamaktadır:

- a. İçinde rahat çalışabileceğimiz bir köşe,
- b. Halk ile münasebete girmek; milliyet fikirlerini şiirlerle, hitabe ile, yazıyla, musahabe ile neşretmek,
- c. Uzak yakın nereden gelirse gelsin, Türk çocuklarına her suretle yardım etmek,
- d. Bir kütüphane vücuda getirmek; Ocakta okuma odası olabilecek bir yer ayırarak oraya gazete ve mecmuaların gelmesini temin etmek,
- e. Sık içtimalarla Türkleri birbiriyle tanıştırmak. Dört kelime ile bütün bu emelleri hülasa ettik: Yer, yardım, telkin ve içtima.¹

a- Konferanslar ve Temsiller

Türk Ocaklarının en önemli faaliyetlerinden biri de düzenli olarak yürütülen konferanslarıdır. Meşrutiyet’ten sonra ülkede tesis etmiş ilk konferansçı cemiyet özelliği de kazanan Türk Ocaklarında, 1918 kongresine kadar 500’ü aşkın konferans verildiği bilinmektedir.² Bu konferansları verenler arasında Ziya Gökalp, Hamdullah Suphi (Tan-

¹ “Türk Ocağı İdare Raporu”, TY, s. 4244; *Vakit*, 25 Temmuz 1334 (1918).

² “Türk Ocağı İdare Raporu”, s. 4247.

1- Mütareke Döneminde Türk Ocakları

Türk Ocağı çevresindeki milliyetçi ve vatansever düşünce atmosferi içinde yetişen ve bu düşüncelerden etkilenen asker-sivil Türk aydınları, Anadolu'daki Millî Mücadele'yi yürüten kadroların içinde yer almışlardır.¹ Çünkü burada aşılana milliyetçi ideoloji ve ruh Mütareke'nin boğucu havası ve yalnızlığı içinde Müdafaa-i Hukuk hareketinin kaynağı olmuştur.² Türkçüler, ortak tehlike karşısında iki endişenin doğacağını söylemişlerdir: Ferdî hürriyet yerine istiklal düşüncesi, ferdî şahsiyet yerine milletin korunması. Zaten Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde başlanan Millî Mücadele hareketinde Türk milliyetçiliği ve vatanseverliği başlıca siyasi çağrı olduğu gibi, bu mücadele her yönüyle millî bir hareket niteliğindedir.³

Nitekim Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak çıkışını belgeleyen Mondros Mütarekesi'nin imzalanması üzerine, millî varlığı tehlikede gören Türk Ocakları mensupları, Mütareke yıllarında gerek işgalci kuvvetlere gerekse millî bir politika takip etmekten aciz kalan Osmanlı hükûmetine karşı tavır alarak faaliyetle-

¹ Ziya Gökalp, "... Bütün Türkçüler hiçbir istisnası olmamak üzere Anadolu mücadelesine iştirak ettiler." demektedir. *Türkçülüğün Esasları*, s. 172. Güngör, Müdafaa-i Hukuk hareketine öncülük edenler için, "Bunlar içinde Gökalp'ın 'Altın Işık'ını ezbere bilmeyen, *Yeni Hayat*'ı okumayan veya Türk Ocağında kendisini saatlerce vecd içinde dinlemeyen yok gibidir." demektedir. Güngör, *Türk Kültürü...*, s. 253-254. Cevat Dursunoğlu da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasında çalışmak üzere 1919'da Erzurum'a gittiği zaman orada sarıklılar karşısındaki gençlerin tamamen, Gökalp'ın *Yeni Mecmua*'dan gıdalanmış manevi talebeleri olduğunu belirtmektedir. Nakleden Tunaya, *Yeniden Doğuş*.

² Tunaya, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında...* s. 89.

³ Bu mücadelenin "Millî Mücadele", "Millî İstiklâl", "Hakimiyet-i Milliye" vb. kavram ve sıfatları da millîdir. Safa, *age.*, s. 77-78. Bununla beraber Millî Mücadele'yi besleyen Kuva-yı Milliye ruhu Türklüğün olduğu kadar, İslam'ın birleştirici gücünden doğuyordu. Ercümen Kuran, "Atatürk ve Milliyetçilik", *Atatürk'ün Milliyetçilik ve Devletçilik Anlayışı*, Ankara 1982, s. 18.

Türk milliyetçiliği; İslam ümmetçiliğinden çok milletli Osmanlıcılığa, oradan İslamcılığa ve nihayet Türk milliyetçiliği ve vatanperverliğine şeklinde bir gelişme göstermiştir. Bu hareket Osmanlı Devleti'nin çeşitli din ve milliyetlerden meydana gelen kozmopolit yapısı içinde bir tepki ve kendini bulma akımı olarak doğmuş ve daha ziyade Türkçülük olarak adlandırılmıştır. Dolayısıyla yakın dönem düşünce tarihimizde modern manası ile görülen millet fikri ve bu fikre dayalı olarak gelişen milliyetçilik, Türkçülük hareketinin tekâmülüne bağlı olarak ortaya çıkmıştır.

Fransız İhtilâli ile beraber modern milliyetçilik cereyanının yayılması, çok milletli Osmanlı İmparatorluğu'nu da etkilemekte gecikmemiştir. İmparatorlukta milliyetçilik önce gayrimüslimler, daha sonra da Müslüman unsurlar arasında yayılmıştır. İmparatorluğun yönetici kesimlerini oluşturan Türklerdeki milliyetçilik, gayrimüslimlerin bağımsızlık kazanarak devletten birer birer ayrılmaları ve İmparatorluktaki Türk olmayan Müslüman unsurların milliyetçi gayelerle hareket etmelerine karşı bir tepki olarak doğmaya başlamıştır. Birçok milliyetçilik hareketlerinde olduğu gibi, Türk milliyetçiliğinin de dil, edebiyat ve tarih alanındaki çalışmalarla kültürel temelleri atılmış; İmparatorluktaki Türkler hem Osmanlı hem de daha geniş bir Türk miraslarının olduğunu görmüşlerdir. Kültürel Türkçülüğün gelişmesine paralel olarak ortaya çıkan gelişmeler (toprak kayıpları, göçler, çağdaşlaşma hareketleri, siyasi ve ekonomik problemler vb.) Osmanlı Devleti içindeki Türkleri milliyetçiliğe yönelmekten alıkoyacak fren mekanizmalarını yavaş yavaş ortadan kaldırmış ve Osmanlıcılık anlayışı içinde Türk unsuruna ağırlık vermeye teşvik etmiştir. Böylece temelleri atılan Türkçülük, Rusya'dan Osmanlı Devleti'ne gelen aydınlar tarafından savunulan siyasi Türkçülükle birleşince, İmparatorluktaki Türk unsuruna ağırlık verilmesi gibi bir eksenden çıkarak bir milliyetçilik problemi hâline gelmiştir. Böylece Türkçü aydınlardaki

1- ARŞİV BELGELERİ

Genel Kurmay Başkanlığı ATASE Arşivi

Dosya Nu: 6-2, Klasör: 255, Fihrist: 8, 20-2

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Dolap Nu: 1, Kutu Nu: 6-2, Dosya Nu: 18, Fihrist Nu: 73

Dolap Nu: 3, Kutu Nu: 22-2, Dosya Nu: 56-1, Fihrist Nu: 25/2

Dolap Nu: 3, Kutu Nu: 22-2, Dosya Nu: 56-1, Fihrist Nu: 29/1, 29, 29-1

Dolap Nu: 7, Kutu Nu: 64-1, Dosya Nu: 71, Fihrist Nu: 2/9, 2, 2-1, 2-2, 2-3, 2-4, 2-5, 2-6, 2-7, 2-8, 2-9

Dolap Nu: 7, Kutu Nu: 64-1, Dosya Nu: 71, Fihrist Nu: 43

Dolap Nu: 11, Kutu Nu: 108-2, Dosya Nu: 90-91, Fihrist Nu: 2, 2- 5, 2-6, 2-7, 2-8, 2-9, 2-10, 2-11, 2-12, 2-13, 2-14, 2-15, 2-16, 2-17, 2- 18, 2-19, 2-20, 2-21, 2-22, 2-23, 2-24, 2-25, 2-26, 2-27, 2-28, 2-29, 2-30

Dolap Nu: 15, Kutu Nu: 159, Dosya Nu: 71, Fihrist Nu: 5, 5-1, 5-2, 5-3, 5-4, 5-5, 5-6, 5-7, 5-8, 5-9, 5-10, 5-11, 5-12, 5-13, 5-14, 5-15, 5-17

Dolap Nu: 15, Kutu Nu: 159, Dosya Nu: 71, Fihrist Nu: 6, 6-1

Dolap Nu: 15, Kutu Nu: 161-3, Dosya Nu: 79-2, Fihrist Nu: 1, 1-1

Dolap Nu: 3, Kutu Nu: 24-3, Dosya Nu: 51-3, Fihrist Nu: 26, 26-1, 26-2

Lozan Türk Yurdu Cemiyeti'nin Muharrerat ve Zabt-1 Sabık Defteri, Türk Tarih Kurumu, Yazmalar 653.

Türk Yurtları Üye Kayıt Defteri, Türk Tarih Kurumu, Yazmalar 654.

TÜRK OCAĞI'NIN NİZÂMNÂME-İ ESAS VE DÂHİLÎSİ¹

Fasıl 1: Adı ve Maksudı

1. Madde- 12 Mart 1328 tarihinde İstanbul'da (Türk Ocağı) adlı bir cemiyet kurulmuştur.

2. Madde- Cemiyetin maksadı, akvâm-ı İslâmiyyenin bir rûkn-ü mühimmi olan Türklerin millî terbiye ve ilmî, içtimaî, iktisadî seviyelerinin terâkki ve ilâsıyla Türk ırk ve dilinin kemâline çalışmaktır.

3. Madde- Cemiyet maksadını elde etmek için Türk Ocağı adlı kulüpler açarak dersler, konferanslar, müsamereler tertip, kitap ve risâleler neşr edecek, mektepler açmaya çalışacaktır. Millî serveti korumak ve çoğaltmak için her türlü meslek ve sanat erbâbıyla görüşerek iktisadî ve ziraî teşvik ve irşâtlarda bulunacak ve bu gibi müesseselerin doğup yaşamasına elinden geldiği kadar yardım edecektir.

4. Madde- Ocak maksadını tahsile çalışırken sırf millî ve içtimaî bir vaziyette kalacak, asla siyâset ile uğraşmayacak ve hiçbir vakit siyasî fırkalara hâdim bulunmayacaktır.

Fasıl 2: Türk Ocağı'nın Azası

5. Madde- Türk Ocağı aslî ve fahrî azâdan mürekkeptir. Aslî azâ; Türklerden ibâret olup ayda en az iki kuruş iştirâk bedeli vermekle mükelleftir. İki kuruştan fazlası teberrû addedilir. Fahrî azâ; Türklüğe ve Türk Ocağına mânen ve maddeten muâvenet-i fevkalâdede bulunan zevât-ı kirâmdan mürekkeptir.

6. Madde- Cemiyetin azâsının yirmi yaşından dün olmaması ve bir cinâyetle mahkûm veya hukuk-i medeniyyeden mahrûm bulunmaması lâzımdır.

¹ *Türk Ocağı'nın Nizamname-i Esas ve Dahilisi*, Tanin Matbaası, İstanbul 1328 (1912) 16 s.

Semboller

31 Mart Vak'ası 113

A

ABD 178

Abdullah Cevdet 75, 76, 79, 80,
115, 323

Abdurrahman el Kevakibi 47

Abdülhak Şinasi Hisar 121, 133,
140, 142, 144, 145, 153, 169,
259, 260

Abdülhamid 7, 22, 30, 34, 39, 42,
48, 51, 52, 59, 61, 62, 63, 64,
68, 71, 75, 77, 79, 80, 325,
330

Abdülmecid Efendi 147

Abdünnâsir Kursavî 53

Abel Remusat 49

Adana Türk Ocağı 240, 248, 250,
276, 289

Adnan (Adivar) 31, 211, 225, 324

Afganistan 60, 93, 171

Ahmed Mithat Efendi 68

Ahmed Naim 80

Ahmet Ağaoğlu 14, 28, 57, 105,
108, 120, 122, 128, 134, 140,
143, 155, 156, 157, 161, 162,
163, 166, 168, 171, 172, 177,
181, 184, 202, 204, 214, 232,
235, 244, 252, 255, 257, 259,
261, 266, 278, 282, 296

Ahmet Cevdet Paşa 35, 327

Ahmet Ferit 119, 120, 122, 128,
130, 135, 172, 174, 180, 264

Ahmet Hikmet (Müftüoğlu) 94,
105, 135, 140, 153, 175, 214,
329, 336, 362

Ahmet Muhtar 79

Ahmet Rıza 57, 76, 77

Ahmet Vefik Paşa 65, 66, 334

Aka Gündüz 97, 141, 155, 175

Akil Koyuncu 97

Âkil Muhtar 105, 123, 127, 134,
140, 155

Akyiğitzâde Musa 90

Ali Canip (Yöntem) 57, 96, 97, 98,
107, 140, 141, 155, 201, 334,
342

Âlimcan Barudî 53

Ali Merdan Topçubaşı 57

Ali Süavi 67, 320

Almanya 19, 34, 86, 98, 100, 173,
174, 175

Altın Yurd 11, 109, 144, 151, 248,
289, 343, 346

Anadolu 27, 28, 30, 34, 35, 42, 46,
60, 63, 64, 70, 72, 82, 83, 88,
103, 104, 118, 130, 131, 135,
140, 145, 150, 151, 165, 172,
179, 180, 181, 183, 185, 186,
201, 209, 210, 211, 212, 213,
214, 216, 221, 225, 226, 227,
228, 244, 249, 254, 257, 261,
270, 271, 272, 273, 278, 281,
282, 283, 304, 306, 308, 316,
317, 323, 325, 341, 346, 347,
364

Ankara Türk Ocağı 250, 282, 285

Antep (Ayıntab) Türk Ocağı 149,
211, 212

Arap (lar) 46, 47, 48, 51, 56, 61, 82,
84, 85, 86, 88, 89, 113, 122,
164, 195, 199, 258, 276, 281,
327, 330, 334

Arminius Vambéry 51, 330

Arnavutlar 48, 84

Arthur Lumley Davids 49

Auguste Comte 76

Avusturya-Macaristan 30, 85

Ayastefanos Antlaşması 33

Ayaz İshaki 260, 275

Ayvalık Ocağı 283

Azerbaycan 53, 54, 55, 56, 57, 93,
104, 153, 154, 175, 177, 181,
182, 261, 262, 263, 318, 326,
329, 333, 334, 335, 339, 346

B

Bakü 56, 127

Balkan Savaşları 45, 72, 85, 86, 87,
88, 100, 109, 113, 121, 123,
124, 125, 126, 133, 139, 146,
147, 153, 162, 164, 165, 185,
304, 305, 306

Baykal Gölü 174

Berlin Antlaşması 33, 45

Besim Atalay 211, 236, 271, 282

Beyrut Sanayi Mektebi 147

Bilgi Mecmuası 14, 58, 59, 152, 156,
204, 314, 326, 338

Birinci Yurddcular Derneği 101

Birlik Gazetesi 289

Bosna-Hersek 44, 113

Boşnaklar 113, 269, 270

Brest-Litovsk Antlaşması 177

Buhara 35, 58, 93, 171, 178

Buhara Hanlığı 178

Bulgaristan 44, 45, 78, 83, 87, 88,
113, 263, 318

Bulgar(lar) 21, 43, 44, 45, 46, 83,

113, 123, 184, 185, 315

Burhanettin (Develioğlu) 144, 232,
233, 246, 320

Bursalı Mehmed Tahir 69, 90, 91,
94, 107, 140, 155

Bursa Türk Ocağı 225

Butros el Bustani 47

Büyük Duygu Mecmuası 156, 330,
346

Büyük Mecmua 152

C

Cafer Seyidahmet (Kırimer) 153

Celâl (Bayar) 80, 90, 94, 96, 107,
117, 152, 155, 156, 232, 233,
235, 256, 257, 273, 290, 293,
323, 363

Celal Esat (Arseven) 140

Celâl Nuri (İleri) 80, 117

Celâl Sahir (Erozan) 94, 96, 107,
152, 155, 156

Cemaleddin Afganî 59, 62, 70, 71

Cemal Paşa 86, 141, 142, 143

Cengiz Han 159, 203, 204, 313, 314

Cezayir 31, 33, 60, 145

CHF 11, 229, 232, 234, 240, 243,
244, 245, 246, 247, 251, 263,
264, 265, 282, 291, 292, 293,
294, 295, 296, 297, 298, 299,
307, 319

Ç

Çanakkale Savaşları 145

Çekoslovakya 284

Çerkezler 269

Çi-çi 27

Çin 49, 50, 93, 99, 124, 127, 154,
171, 172, 174, 203

D

Darülfünun Talebe Cemiyeti 147
 Deli Petro 30
 Difai Teşkilatı 57
 Duyun-u Umumîye 76
 Dünya Savaşı 86, 87, 123, 125, 127,
 128, 133, 139, 140, 144, 153,
 154, 165, 168, 172, 173, 174,
 175, 176, 177, 180, 183, 186,
 187, 192, 193, 194, 209, 215,
 306

E

Ebûl Gazi Bahadır Han 65
Ekinci Gazetesi 56
 el Ahd 85
 Elazığ Türk Ocağı 277
 el Fettat 85
 Elias John Wilkinson Gibb 52
 el Kahtaniye 85
 Emile Durkheim 191
 Emrullah Efendi 90, 140, 152
 Encümen-i Daniş 40, 65
 Enis Avni (Aka Gündüz) 97
 Enis Behiç (Koryürek) 141
 Enver Paşa 77, 109, 124, 125, 141,
 142, 144, 150, 175, 177, 316
 Ermeni (ler) 33, 42, 43, 45, 57, 63,
 77, 82, 83, 88, 89, 113, 143,
 146, 177, 190, 258, 273, 291,
 319, 321, 323, 325, 330, 341
 Ernest Renan 49, 60
 Esirgeme Derneği 146, 147

F

Falih Rıfkı (Atay) 67, 148, 235, 245,
 252, 265, 284, 289, 293, 298,
 316
 Faşizm 267, 268, 298

Fatma Aliye 141
 Fazıl Doğan 151
 Ferid Celâl (Güven) 256, 257, 273,
 323
 Fevzi (Çakmak) Paşa 227, 234,
 294, 337, 362
 Filiki Eterya Cemiyeti 42
 Finlandiya 172
 Fransa 17, 19, 23, 30, 31, 33, 44, 54,
 57, 61, 100, 115, 173, 175
 Fransız İhtilali 17, 18, 19, 20, 27, 41
 Friedrich List 189
 Fuat Köprülü 168, 172, 182, 183,
 193, 282
 Fuat Raif 90, 95, 126
 Fuat Sabit 116, 120, 121
Füyuzat 57

G

Garpcılık 79, 80, 337
Genç Kalemler dergisi 96, 97, 100
 Genç Kalemler Hareketi 8, 96, 97,
 331
 Genç Osmanlılar 21, 95
 Girit 44, 46, 54, 78, 113, 317

H

Hacı Nasuhoğlu Cevdet 102
 Halaskâr Zabitan 88
 Halide Edip (Adıvar) 103, 107,
 128, 129, 131, 134, 140, 141,
 142, 143, 144, 147, 150, 155,
 169, 175, 180, 181, 183, 210,
 214, 234, 264, 312, 321, 362
 Halis Turgut 117, 121, 123, 126,
 237, 364
 Halit (Morali) 210
Halka Doğru Dergisi 155, 331
 Halkevleri 292, 296, 297, 314, 322,
 343

Hamdullah Suphi 14, 103, 122,
 123, 126, 127, 128, 130, 131,
 139, 142, 143, 152, 179, 193,
 210, 211, 212, 213, 214, 225,
 226, 228, 229, 232, 234, 236,
 239, 242, 245, 246, 250, 251,
 256, 258, 259, 260, 261, 266,
 267, 268, 275, 276, 277, 278,
 284, 288, 290, 293, 295, 296,
 298, 315, 318, 325, 333, 340
 Hasan Ferit Cansever 109, 116,
 117, 119, 126
 Hasan Reşit (Tankut) 233, 234, 273
 Hasan Rıza Soyak 297
 Haşim Nahid (Erbil) 272, 277, 321
Hayat Gazetesi 57
 Haydar Necip 249
 Hikmet (Koyunoğlu) 33, 67, 69,
 71, 76, 77, 80, 83, 90, 94,
 105, 135, 140, 153, 175, 176,
 214, 228, 232, 267, 317, 320,
 324, 329, 336, 362
 Hilâl-i Ahmer 178
 Hilmi Unan 232, 246
 Hive Hanlığı 67
Hizmet Gazetesi 70, 347
 H. Nihal (Atsız) 249, 263
Hürriyet Gazetesi 65
 Hüseyin Abbas 179
 Hüseyin Cahit (Yalçın) 90, 119,
 126, 152
 Hüseyin Enver Sarp 116
 Hüseyin Feyizhâni 53
 Hüseyin Haşim (Çinilili) 116
 Hüseyin Ragıp (Baydur) 123, 126,
 210, 214
 Hüseyinzâde Ali (Turan) 57, 75,
 90, 105, 107, 126, 128, 133,
 134, 140, 152, 154, 155, 163,
 168, 170, 177, 178, 184, 235

İ

Irak 145, 262
 Isaac Silvestre de Sacy 52
 Islahat Fermanı 22, 38, 42, 43
 Ispartalı Hakkı 94, 95, 107, 185
 İ
 İbrahim Alaaddin (Gövsa) 141
 İbrahim (Tahtakılıç) 27, 48, 65, 70,
 75, 84, 141, 161, 172, 211,
 271, 277, 282, 330, 335, 336,
 344
 İbrahim Temo 48, 75, 84, 336
İçtihad 79, 312
 İhtiyat Zabıtları Teavün Cemiyeti
 147, 152
 İkinci Yurtçular Derneği 100, 102
İktisadiyat Mecmuası 11, 156, 192,
 193, 346
 ilhelm Thomsen 52
 İlyas Ragıp Bey 101
 İmalat-ı Harbiye Mektebi 147
 İngiltere 17, 19, 31, 33, 51, 61, 86,
 173, 175, 270, 343
 İran 57, 93, 145, 169, 172, 195, 262,
 315
 İshak Refet (Isıtman) 244, 270
 İslamcılık 7, 8, 22, 35, 46, 48, 59,
 60, 61, 62, 64, 67, 79, 80, 81,
 118, 158, 159, 162, 215, 305,
 306, 337
 İsmail Gaspiralı 53, 90, 107, 196,
 200
 İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) 135,
 156, 282
 İsmail Hakkı (Tekçe) 29, 30, 135,
 140, 147, 156, 282, 288, 297,
 341
 İsmet (İnönü) 61, 126, 225, 227,

- 228, 230, 242, 243, 263, 268,
283, 312, 325
- İspanya 19
- İstanbul Türkçesi 54
- İstanbul Türk Ocağı 127, 141, 142,
147, 149, 178, 214, 225, 226,
240, 251, 263, 275
- İsviçre 100, 104, 178, 343
- İsviçre Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
104
- İtalya 19, 87, 101, 293
- İttihad-ı Osmani 75
- İttihat ve Terakki 75, 76, 77, 78, 79,
82, 83, 84, 85, 86, 89, 95, 96,
97, 106, 109, 113, 114, 115,
116, 120, 121, 125, 126, 132,
133, 134, 135, 143, 144, 146,
152, 154, 164, 175, 186, 192,
193, 238, 304, 313, 315, 320,
326, 335, 336
- İzmir Türk Ocağı 141, 172, 210,
225
- İzzet Ulvi (Aykurt) 162, 232, 233,
239, 246, 270, 279, 280, 364
- J**
- Japonya 98, 99, 196
- Joseph de Guignes 49
- Joseph Arthur de Gobineau 49
- Jön Türkler 75, 76, 77, 78, 81, 82,
86
- K**
- Kadınlar Çalıştırma Cemiyet-i
İslâmiyesi 147
- Kafkasya 34, 35, 55, 56, 140, 171,
177, 180, 269, 317, 330, 341
- Kanun-i Esasi 39
- Kapitülasyonlar 31, 327
- Karakeçililer 270
- Kaşgar 35, 68, 93, 171, 182, 261,
332
- Kaşgarlı Mahmud 27
- Kayyum Nâsirî 53
- Kazak (Türkleri) 170
- Kazan 53, 55, 56, 58, 94, 153, 174,
178, 262, 335
- Kazan Hanlığı 178
- Kâzım Nami (Duru) 97, 99, 132,
134, 141, 144, 147, 152, 155,
157, 320
- Kâzım Özalp 211
- Kemalettin Sami Paşa 258, 364
- Kıbrıs 33, 46, 117, 263, 315, 343
- Kılıçzade Hakkı 79
- Kıpçak (Türkleri) 170, 200
- Kırgız (Türkleri) 170, 200
- Kırım 23, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 44,
52, 53, 55, 56, 104, 153, 154,
171, 178, 182, 261, 262, 330,
335, 339
- Kırım Hanlığı 178
- Kırım Savaşı 23, 31, 32, 33, 35, 44,
52
- komünizm 249, 267, 268
- Konya Türk Ocağı 240, 243
- Köycüler Cemiyeti 147, 150, 151
- Köycülük Hareketi 151, 187, 342
- Kuzucuoğlu Tahsin 149
- Kürtler 270, 271, 273, 291
- L**
- Lale Devri 36
- Latife Hanım 232
- Lenin 178
- Leon Cahun 50, 70, 159, 314
- Lozan Türk Yurdu 101, 102, 104,
311
- Lübnan 46, 47

M

Macaristan 30, 85, 140, 153, 169,
172, 315

Macar (lar) 51, 91, 153, 169, 170,
171, 174, 280

Mahmud Bay Hasanof 105

Mahmud (II.) 27, 37, 50, 105

Mahmut Esat (Bozkurt) 104

Makedonya 83, 84, 88

Maraş Türk Ocağı 286, 328

Marksizm 184, 190

Martin Hartmann 90

Mason Cemiyeti 299

Mazhar Akifoğlu 122, 123, 132,
133

Mazhar Müfit (Kansu) 225, 236

Mebusan Meclisi 78, 122, 212, 217

Mehmed Necip (Türkçü) 70

Mehmet Akif (Ersoy) 80

Mehmet Ali Paşa 32, 46

Mehmet Ali Tefik 97, 120, 121,
171

Mehmet Emin (Erişirgil) 71, 90,
94, 97, 104, 105, 107, 120,
121, 122, 123, 128, 129, 134,
135, 140, 141, 143, 152, 153,
155, 156, 175, 180, 181, 197,
210, 214, 232, 235, 260, 267,
273, 296, 322, 336, 343, 362

Mehmet Emin Resulzâde 107, 181,
260

Mehmet Emin (Yurdakul) 71, 90,
94, 97, 104, 105, 107, 120,
121, 122, 123, 128, 129, 134,
135, 140, 141, 143, 152, 153,
155, 156, 175, 180, 181, 197,
210, 214, 232, 235, 260, 267,
273, 296, 322, 336, 343, 362

Mehmet İhsan (Sungu) 140

Mehmet Necip (Türkçü) 91, 341

Mehmet Nedim 179

Mercure de France 173

Mersin Türk Ocağı 285, 286

Meslek-i İcîtimai (Meslekçiler) 81

Meşrutiyet (II.) 7, 13, 39, 48, 52,
57, 64, 68, 75, 77, 78, 79, 80,
81, 82, 83, 84, 85, 89, 90, 92,
95, 100, 113, 114, 115, 122,
135, 139, 142, 147, 150, 155,
160, 171, 188, 193, 196, 198,
202, 211, 216, 218, 220, 222,
257, 269, 274, 275, 278, 284,
288, 289, 296, 305, 306, 313,
318, 319, 323, 327, 328, 329,
331, 333, 337

Mısır 31, 32, 33, 46, 48, 55, 59, 60,
145

Millî Donanma Cemiyeti 117

Millî Kongre Cemiyeti 210

Millî Meşrutiyet Fırkası 122, 135

Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti
213

Millî Tasarruf ve İktisat Cemiyeti
286

Millî Tettebular Mecmuası 11, 346

Millî Türk Fırkası 135

Millî Türk Talebe Birliği 299

Mirza Feth Ali Ahundzade 56

Misak-ı Millî 172, 183, 212, 217,
218, 306

Mithat Paşa 39

Mizancı Murat 69, 76

Mizan Gazetesi 69

Moğolistan 174

Mondros Mütarekesi 104, 153, 177,
209

M. Şemsettin (Günaltay) 80

Muhammed Abduh 47

Muhbir (gazete) 66

Muhsin Ertuğrul 142
 Murad (II.) 27, 69, 320
 Musa Kâzım 80
 Mustafa Celaleddin Paşa (Constantin Borzecki) 51
 Mustafa Fevzi 294
 Mustafa Kemal Atatürk 11, 18, 20, 39, 45, 47, 51, 168, 173, 188, 199, 200, 205, 209, 213, 214, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 226, 228, 229, 237, 240, 251, 255, 265, 275, 280, 288, 291, 292, 293, 295, 296, 297, 298, 307, 312, 316, 317, 319, 321, 322, 325, 326, 327, 328, 330, 331, 333, 336, 337, 338, 341, 343, 346
 Mustafa Reşit Paşa 20, 22, 65, 327
 Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti 210
 Müfide Ferit (Tek) 140, 141, 175
 Münif paşa 53
 Münir Mazhar 117

N

Naci İsmail 293
 Nakiye Hanım 129, 141, 147
 Namık Kemal 22, 38, 60, 67, 68, 95, 331, 334
 Nasturiler 270
 Nazım Bey (Doktor) 124, 133
 Nazım Hikmet 267
 Necip Asım (Yazıksız) 56, 70, 90, 91, 94, 95, 126, 140, 152, 155, 235, 275, 276, 362
 Necip Türkçü 70, 91, 172, 324, 330
 Nizam-ı Cedid 36
 Nüzhet Sabit 128, 131, 179, 180

O

Oğuz Han 27, 197, 202
 Ordu Donanma Pazarı 147
 Orhun Abideleri 27
 Oryantalizm 49, 332
 Osmanlı Anonim Şirketi 147
 Osmanlılık 8, 21, 22, 46, 59, 64, 67, 71, 72, 75, 76, 77, 79, 84, 88, 95, 100, 113, 114, 115, 158, 159, 215, 303, 304
 Osmanlı Hürriyet Cemiyeti 77
 Osmanlı İmparatorluğu (Devleti) 19, 20, 29, 30, 31, 36, 41, 46, 58, 64, 67, 81, 83, 84, 86, 88, 90, 95, 114, 153, 156, 158, 161, 173, 261, 303, 304, 324, 326, 327, 328, 330, 331, 333, 338, 342
 Osmanlı Kütüphanesi Kulübü 100
 Osmanlı Mebusan Meclisi 212, 217
 Osmanzâde Hamdi 257, 363

Ö

Ömer Naci 140
 Ömer Seyfettin 96, 97, 98, 99, 107, 125, 134, 140, 152, 155, 164, 168, 169, 171, 174, 175, 186, 200, 315, 331, 342
 Özbek Tekkesi 58
 Özbek Türkleri 54

P

Pancermenizm 169, 173
 Panslavizm 33, 44, 53, 170, 184
 Pantürkizm 53, 170, 172, 173, 178, 184, 305
 Paris Antlaşması 32
 Parvus Efendi (Alexander Helphand) 108

Prens Sabahattin 76, 77

R

Ragıp Nureddin (Ege) 150

Recep Zühtü 261

Redd-i İlhak Beyannamesi 210

Refet (Bele) 117, 225, 244, 270

Reşit Galip (Doktor) 109, 150, 151,
211, 232, 244, 248, 249, 268,
278, 282, 288, 293, 295, 296,
298, 317, 320, 325

Rıdvan Nafiz (Edgüder) 364

Rıza Nur 135, 235, 362

Rıza Tevfik 120, 140, 156

Rifaa el Tahtavi 47

Rodos 150, 172

Romanya 44

Rumlar 41, 82

Rum Patriği 146

Rusya 20, 30, 31, 32, 33, 35, 41, 42,
44, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58,
59, 69, 83, 87, 89, 93, 105,
106, 107, 108, 109, 131, 148,
153, 154, 158, 159, 170, 171,
172, 173, 175, 176, 177, 178,
179, 181, 183, 184, 260, 262,
270, 293, 297, 298, 303, 305,
314, 320, 327, 332, 334, 343,
344

Rusya'da Sakin Müslüman Türk-Ta-
tarlarının Haklarını Müda-
faa Cemiyeti 154, 177

Ruşen Eşref (Ünaydın) 235

S

Sabah Gazetesi 63

Sadri Maksudi (Arsal) 260, 282,
288, 290, 293

Sait Halim Paşa 80

Samih Rifat 140, 235, 236, 257,
271, 287, 288, 290, 362, 363

SCF 11, 296, 297, 307

Sebilürreşad 80, 274, 275, 316, 324,
339, 346

Selim Faris 48

Selim (III.) 19, 36, 37, 48, 65, 83,
104, 126, 140, 150, 211, 240,
284, 323, 325, 334, 335

Selim Sırrı (Tarcan) 126, 140, 150,
284, 334

Semerkant 94

Sened-i İttifak 32, 331

Serkanlar 270

Sırat-ı Müstakim 80, 91, 346

Sırbistan 42, 44, 83, 87, 88

Sırp (lar) 21, 32, 42, 43, 83, 184,
185

Sivas Kongresi 216

Sivas Türk Ocağı 289

Sovyetler Birliği 263, 297, 298

Suriye 31, 46, 47, 48, 86, 145

Süleyman Hüsnü Paşa 49, 66

Süleyman Nazif 79, 140, 161, 204

Ş

Şehabettin Mercânî 53, 58

Şerif Hüseyin 86

Şeyh Sait İsyanı 227, 268, 270, 272,
276, 308

Şeyh Süleyman Efendi 58

Şükrü Eflatun 128, 179

Şükrü (Saraçoğlu) 46, 48, 76, 84,
104, 128, 179, 323

T

Tahir el Cezayirî 48

Tahkik-i Mezalim Heyeti 211

Takrir-i Sükûn 227, 244

- Talat Paşa 82, 83, 134, 142, 152, 333
- Tanin* 82, 101, 109, 114, 117, 119, 121, 129, 330, 342, 347, 351
- Tanzimat Hareketi 21, 37
- Tarih-i Osmanî Encümeni 204
- Tarsus Türk Ocağı 230, 257, 283
- Tasvir-i Efkar* 65
- TBMM 105, 213, 226, 230, 241, 242, 244, 245, 246, 272, 297, 319, 335
- Tebriz 94
- Tekin Alp (Mois Cohen - P. Risal) 89, 104, 122, 124, 126, 134, 142, 146, 173, 174, 175, 176, 189, 192, 193, 272, 328
- Tercüman* 125
- Tercüman-ı Hakikat* 63
- Teşkilat-ı Mahsusa 145
- Tevfik (Bıynkhoğlu) 38, 88, 97, 99, 100, 117, 120, 121, 128, 140, 143, 148, 155, 156, 171, 192, 210, 288, 297, 317, 320, 329
- Tevfik Fikret 143
- Tevfik Rüştü (Aras) 140, 297
- Trablusgarp 7, 58, 85, 87, 88, 101, 113
- Trabzon Türk Ocağı 279
- Tunus 33, 60, 145
- Turan Cemiyeti 153, 169
- Turan (cılık) 14, 50, 51, 56, 75, 80, 89, 99, 100, 102, 124, 128, 131, 140, 142, 149, 152, 153, 155, 163, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 174, 175, 176, 179, 180, 181, 182, 183, 200, 235, 257, 261, 318, 329, 336, 343, 344, 345
- Türkânlar 270
- Türk-Arap federasyonu 85
- Türk Bahçesi* (Dergi) 289
- Türk Bilgi Derneği 147, 149, 152, 156, 338
- Türkçülük 7, 13, 29, 48, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 59, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 79, 81, 84, 89, 92, 94, 96, 100, 101, 103, 105, 107, 108, 123, 124, 125, 129, 134, 135, 145, 149, 152, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 168, 171, 174, 175, 177, 178, 179, 182, 184, 189, 195, 196, 197, 200, 201, 203, 215, 219, 223, 244, 251, 254, 255, 256, 259, 261, 262, 263, 268, 269, 272, 290, 303, 306, 307, 314, 315, 321, 323, 328, 329, 330, 332, 338, 341, 343, 344, 345
- Türk Derneği* 8, 11, 14, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 114, 147, 152, 169, 328, 338, 347
- Türk Gençleri* (Dergi) 289
- Türk Gücü Derneği 147
- Türk İhtiyat Zabıtları 299
- Türkistan 35, 54, 55, 67, 99, 102, 124, 127, 145, 154, 170, 171, 177, 180, 261, 262, 263, 316, 330, 334, 335, 337, 341
- Türkiye 5, 7, 11, 13, 19, 20, 28, 30, 32, 34, 36, 37, 39, 42, 43, 45, 47, 48, 50, 51, 52, 54, 56, 57, 59, 61, 64, 67, 70, 76, 77, 80, 81, 83, 85, 87, 95, 99, 102, 105, 108, 116, 121, 130, 131, 133, 135, 145, 154, 156, 170, 171, 173, 174, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 187, 188, 189, 190, 192, 194, 203, 205, 209, 214, 215, 216,

- 218, 219, 222, 223, 224, 225, 227, 237, 244, 245, 246, 248, 250, 252, 253, 255, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 267, 268, 269, 270, 271, 274, 276, 282, 283, 286, 290, 291, 292, 296, 297, 298, 299, 304, 306, 307, 308, 317, 319, 320, 321, 322, 323, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 333, 335, 336, 337, 338, 341, 342, 343, 347
- Türkiye Cumhuriyeti 13, 20, 81, 131, 205, 214, 215, 219, 222, 223, 224, 227, 244, 245, 250, 255, 261, 264, 271, 274, 304, 306, 307, 308, 328, 338, 342
- Türk Kadınlar Birliği 299
- Türk Kadınları Bıçkı Yurdu 147
- Türk (ler) 5, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 17, 18, 20, 21, 22, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 42, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 76, 77, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 344, 345, 347, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 359, 360, 363
- Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasır-
laşmak* 274
- Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasır-
laşmak 122, 163, 164, 166, 195, 196, 344
- Türk Maarif Cemiyeti 117
- Türk Matbuat Cemiyeti 299
- Türk Menfaatlerini Koruma Cemi-
yeti 104
- Türk Milliyetçiliği 8, 17, 21, 156, 216, 322, 325, 333
- Türk Muallimler Birliği 299

- Türk Ocağı Bankası 286
 Türk Ocağı Mühendislik Birlik
 Yurdu 146
 Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik
 Heyeti 288
 Türk Ocakları 8, 13, 14, 105, 109,
 114, 115, 116, 117, 119, 120,
 121, 122, 123, 124, 125, 126,
 127, 128, 129, 130, 131, 132,
 134, 135, 139, 141, 144, 145,
 146, 147, 149, 150, 151, 152,
 153, 154, 155, 156, 157, 158,
 165, 168, 172, 174, 175, 185,
 186, 197, 209, 211, 213, 214,
 215, 218, 225, 226, 227, 228,
 229, 230, 231, 232, 233, 234,
 235, 236, 237, 238, 239, 240,
 241, 242, 243, 244, 245, 246,
 247, 248, 249, 250, 251, 252,
 254, 255, 256, 257, 259, 260,
 262, 263, 264, 265, 266, 267,
 268, 269, 270, 271, 272, 273,
 274, 275, 276, 277, 278, 279,
 280, 281, 282, 283, 284, 285,
 286, 287, 288, 289, 290, 291,
 292, 293, 294, 295, 296, 297,
 298, 299, 304, 305, 307, 314,
 315, 320, 321, 322, 325, 327,
 330, 332, 333, 334, 335, 339,
 340, 342, 345, 363
 Türk Sanayi Sergisi 147, 338
 Türk Sözü 14, 149, 155, 185, 186,
 201, 251, 331, 347, 363
 Türk Tarih Tezi 221, 288
 Türk Yurdu 8, 14, 28, 55, 58, 96,
 100, 101, 102, 103, 104, 105,
 106, 107, 108, 109, 116, 121,
 124, 125, 127, 133, 134, 135,
 149, 154, 155, 156, 159, 161,
 168, 173, 174, 190, 201, 202,
 238, 262, 266, 288, 289, 290,
 311, 320, 331, 336, 338, 340,
 347
 Türk Yurdu Cemiyeti 8, 105, 155,
 311
 Türk Yurtları 8, 100, 102, 103, 104,
 311
 Türk Yüksel Derneği 102
 U
 Ulûm 50, 66, 69, 91
 Usûl-ü Cedid 55
 Uşak Türk Ocağı 211
 Uşi Antlaşması 87
 Ü
 Üç Tarz-ı Siyaset 59, 72, 158, 159,
 160, 165, 171, 314
 V
 Vahhabî Hareketi 46
 Vasıf (Çınar) 210, 211, 232, 236,
 288, 293, 363
 Vehip Paşa 145
 Veled Çelebi (İzbudak) 70, 90, 94,
 95, 140, 235, 275, 276, 362
 Venizelos 286
 Vladimir Gordlevskiy 90
 Volkan 80
 W
 Wilhelm Radloff 52
 Wilson 178
 Y
 Yahudiler 83, 269, 272
 Yahya Kemal (Beyatlı) 140, 235
 Yakup Kadri Karaosmanoğlu 143

Yakut Türkleri 218

Yeni Mecmua 11, 14, 209, 249, 267,
276, 289, 339, 347

Yeni Osmanlılar 38, 67, 68, 75, 317,
320, 329, 333

Yunanistan 41, 42, 44, 46, 78, 83,
87, 88, 286, 332

Yunus Nadi 294, 298

Yusuf Akçura (Akçuraoğlu Yusuf)
14, 27, 30, 35, 56, 58, 59, 66,
72, 90, 91, 92, 94, 95, 105,
106, 107, 108, 109, 120, 121,
122, 123, 127, 133, 135, 140,
154, 156, 157, 158, 160, 161,
165, 166, 168, 170, 171, 175,
176, 177, 178, 184, 185, 186,
189, 190, 194, 196, 199, 203,
204, 213, 214, 215, 235, 239,
247, 255, 257, 259, 261, 262,
263, 269, 270, 271, 272, 275,
278, 282, 288, 289, 290, 305,
314, 315, 320, 322, 326, 336,
337

Yusuf İzzettin Efendi 90

Yusuf Kemal (Tengirşenk) 101,
103, 104, 336

Z

Zakir Kadiri (Ugan) 235, 260, 288

Zekeriya (Sertel) 85, 267, 327

Zeki Velidi (Togan) 54, 235, 260

Zerdabi Hasan Bey 56

Ziya Gazetesi 56

Ziya Gökalp 14, 49, 57, 71, 89, 95,
96, 97, 99, 100, 102, 105,
107, 109, 114, 121, 122, 125,
126, 128, 132, 133, 134, 135,
139, 140, 144, 145, 147, 152,
155, 157, 158, 160, 161, 162,
163, 164, 166, 167, 168, 169,
170, 171, 172, 174, 176, 180,
181, 182, 183, 184, 186, 187,
188, 189, 190, 191, 193, 194,
195, 196, 197, 198, 199, 200,
201, 202, 203, 209, 215, 216,
220, 221, 223, 234, 235, 248,
249, 254, 255, 256, 261, 266,
272, 274, 275, 278, 282, 305,
306, 314, 315, 319, 320, 322,
333, 336, 337, 342, 359

Ziya-i Kafkasya Gazetesi 56

Ziya Paşa 38, 65, 317, 323